ZAMONAVIY TA'LIM METODLARI ORQALI INGLIZ TILINI O‘QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Tog'ayeva Yulduz Pardayevna
Guzor tumani 3-son texnikumi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23879614

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy ta’lim metodlari asosida ingliz tilini o‘qitish samaradorligini oshirishning nazariy-metodik asoslari, pedagogik imkoniyatlari hamda amaliy mexanizmlari tahlil qilinadi. Globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ingliz tilini o‘qitish jarayonida kommunikativ yondashuv, interfaol metodlar, muammoli ta’lim, loyihaga asoslangan o‘qitish, aralash ta’lim, teskari sinf texnologiyasi hamda sun’iy intellekt vositalaridan foydalanishning didaktik ahamiyati yoritiladi. Tadqiqotda ilmiy adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, qiyoslash, umumlashtirish va pedagogik modellashtirish usullaridan foydalanildi. Zamonaviy ta’lim metodlarining o‘quvchilarning tinglab tushunish, gapirish, o‘qish va yozish kompetensiyalarini rivojlantirishdagi imkoniyatlari aniqlanib, ularni ta’lim jarayoniga integratsiyalashning metodik modeli taklif etiladi. Shuningdek, ingliz tilini o‘qitishda o‘quvchilarning motivatsiyasini kuchaytirish, mustaqil ta’lim faoliyatini rivojlantirish, individual yondashuvni ta’minlash va kommunikativ muhitni shakllantirishga qaratilgan pedagogik shart-sharoitlar asoslanadi. Tadqiqot natijasida zamonaviy metodlardan maqsadli va tizimli foydalanish ingliz tili ta’limining sifatini oshirishga xizmat qilishi mumkinligi nazariy jihatdan asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: ingliz tili, zamonaviy ta’lim metodlari, kommunikativ kompetensiya, interfaol ta’lim, innovatsion pedagogik texnologiyalar, aralash ta’lim, sun’iy intellekt, raqamli ta’lim, motivatsiya, mustaqil ta’lim, til ko‘nikmalari.

Kirish. Bugungi globallashuv, xalqaro integratsiya va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan sharoitda xorijiy tillarni, xususan, ingliz tilini mukammal egallash zamonaviy ta’lim tizimining muhim ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda. Ingliz tili xalqaro ilmiy hamkorlik, zamonaviy axborot texnologiyalari, iqtisodiy munosabatlar, akademik mobillik va madaniyatlararo muloqotning asosiy vositalaridan biri sifatida keng qo‘llanilmoqda. Shu sababli ta’lim muassasalarida ingliz tilini o‘qitish samaradorligini oshirish, o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish va ularni real hayotiy vaziyatlarda mustaqil muloqot qilishga tayyorlash dolzarb pedagogik vazifa hisoblanadi.

An’anaviy ta’lim tizimida ingliz tilini o‘qitish ko‘pincha grammatik qoidalarni tushuntirish, yangi so‘zlarni yodlash, matnlarni tarjima qilish va nazariy bilimlarni takrorlashga asoslangan. Bunday yondashuv tilning grammatik tuzilishini o‘zlashtirishda muayyan natijalar berishi mumkin bo‘lsa-da, o‘quvchilarning erkin muloqot qilish, mustaqil fikr bildirish, tinglab tushunish va kommunikativ vaziyatlarga moslashish ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun yetarli emas.

Zamonaviy til ta’limi esa o‘quvchini bilimlarni passiv qabul qiluvchi subyekt sifatida emas, balki ta’lim jarayonining faol ishtirokchisi sifatida qarashni talab etadi. Bunda o‘qituvchi

tayyor bilimlarni yetkazuvchi shaxsdan o‘quvchilarning mustaqil izlanishi, hamkorlikdagi faoliyati va kommunikativ rivojlanishini tashkil etuvchi pedagogga aylanadi.

O‘zbekiston Respublikasida ham xorijiy tillarni o‘qitish sifatini oshirish, xalqaro standartlarga mos ta’lim tizimini shakllantirish va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni keng joriy etishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 19-maydagi PQ-5117-sonli «O‘zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o‘rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi qarori xorijiy tillar ta’limini rivojlantirishning muhim huquqiy asoslaridan biridir.

Mazkur sharoitda ingliz tilini o‘qitishning zamonaviy metodlarini ilmiy-pedagogik jihatdan o‘rganish, ularning didaktik imkoniyatlarini aniqlash va amaliyotga tatbiq etish mexanizmlarini ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar tahlili. Ingliz tilini o‘qitishda zamonaviy pedagogik metodlardan foydalanish masalasi xalqaro ilmiy tadqiqotlarda keng o‘rganilgan. Xususan, kommunikativ til o‘qitish, vazifaga asoslangan ta’lim, texnologiyalar yordamida til o‘rganish va o‘quvchiga yo‘naltirilgan yondashuvlar xorijiy tillarni o‘qitish metodikasining muhim yo‘nalishlari sifatida qaralmoqda.

J. C. Richards va T. S. Rodgers (2014) til o‘qitish metodlarini tahlil qilib, samarali ta’lim jarayoni o‘quv maqsadlari, metodik tamoyillar, o‘quv faoliyati va baholash vositalarining o‘zaro muvofiqligiga asoslanishini ta’kidlaydilar. Ularning yondashuviga ko‘ra, o‘qitish metodini tanlashda o‘quvchilarning ehtiyojlari, tilni egallash darajasi va kommunikativ vazifalar hisobga olinishi zarur.

J. Harmer (2015) ingliz tilini o‘qitishda o‘quvchilar faolligini oshirish, autentik materiallardan foydalanish, til ko‘nikmalarini integratsiyalash va kommunikativ topshiriqlarni tashkil etish muhimligini ko‘rsatadi. Muallif til o‘rganish jarayonida o‘qituvchining tashkilotchilik va yo‘naltiruvchilik faoliyatiga alohida ahamiyat beradi.

J. Willis (1996) tomonidan ishlab chiqilgan vazifaga asoslangan o‘qitish yondashuvi o‘quvchilarning tilni muayyan kommunikativ vazifalarni bajarish jarayonida o‘zlashtirishiga asoslanadi. Mazkur yondashuvda til grammatik qoidalar yig‘indisi sifatida emas, balki amaliy muloqot vositasi sifatida o‘rganiladi.

Zamonaviy tadqiqotlarda raqamli texnologiyalarning til o‘qitish jarayonidagi o‘rni ham alohida ahamiyat kasb etmoqda. M. Kohnke, B. L. Moorhouse va D. Zou (2023) generativ sun’iy intellekt vositalarining til ta’limidagi imkoniyatlarini ko‘rib chiqib, ularning o‘quv materiallarini moslashtirish, muloqot amaliyotini tashkil etish va o‘quvchilarga tezkor yordam ko‘rsatishdagi potensialini muhokama qiladilar.

D. R. Garrison va N. D. Vaughan (2008) aralash ta’lim modelini an’anaviy auditoriya mashg‘ulotlari va onlayn ta’lim imkoniyatlarini pedagogik jihatdan integratsiyalashga asoslangan yondashuv sifatida izohlaydilar. Mazkur yondashuv ingliz tilini o‘qitishda mustaqil ta’lim va auditoriyadagi kommunikativ faoliyatni uyg‘unlashtirish uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Tahlil qilingan adabiyotlardan kelib chiqib aytish mumkinki, zamonaviy ingliz tili ta’limining samaradorligi faqat yangi texnologiyalarni joriy etish bilan belgilanmaydi. Bunda metodlarning o‘quv maqsadlariga mosligi, o‘quvchilarning faol ishtiroki, topshiriqlarning kommunikativ mazmuni va pedagogik baholashning tizimliligi muhim hisoblanadi.

Mazkur tadqiqot nazariy-metodik xususiyatga ega bo‘lib, unda ingliz tilini o‘qitishning zamonaviy metodlari va ularning pedagogik imkoniyatlari ilmiy adabiyotlar asosida tahlil qilindi.

Tadqiqot jarayonida nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, tizimlashtirish, umumlashtirish va pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanildi.

Nazariy tahlil yordamida kommunikativ yondashuv, interfaol metodlar, vazifaga asoslangan o‘qitish va raqamli ta’limning didaktik asoslari o‘rganildi. Qiyosiy tahlil orqali an’anaviy va zamonaviy metodlarning ta’lim jarayonidagi vazifalari, afzalliklari va qo‘llash imkoniyatlari taqqoslandi.

Pedagogik modellashtirish asosida ingliz tilini o‘qitish samaradorligini oshirishga qaratilgan bosqichli metodik model taklif etildi.

Tadqiqot doirasida tajriba-sinov ishlari o‘tkazilmaganligi sababli natijalar empirik samaradorlik ko‘rsatkichlari sifatida emas, balki ilmiy-nazariy tahlil va metodik umumlashtirish natijalari sifatida talqin qilinadi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Kommunikativ til o‘qitish (Communicative Language Teaching — CLT) zamonaviy ingliz tili metodikasining asosiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuvning bosh maqsadi o‘quvchilarda grammatik bilimlar bilan bir qatorda real kommunikativ vaziyatlarda til vositalaridan maqsadga muvofiq foydalanish kompetensiyasini shakllantirishdir.

Kommunikativ yondashuvda o‘quvchilar dialoglar, munozaralar, rolli o‘yinlar, guruhli topshiriqlar va muammoli vaziyatlar orqali ingliz tilida muloqot qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Masalan, «At the Airport», «Job Interview», «Environmental Problems» yoki «Planning a Trip» kabi mavzularda tashkil etilgan mashg‘ulotlar o‘quvchilarning lug‘at boyligini kengaytirish bilan birga, ularning mustaqil fikr bildirish va suhbatni davom ettirish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kommunikativ yondashuvning muhim xususiyati shundaki, unda til birliklari alohida yodlanadigan elementlar sifatida emas, balki muayyan ma’no va kommunikativ maqsadni ifodalovchi vositalar sifatida o‘zlashtiriladi. Shuningdek, ushbu metod o‘quvchilarda til o‘rganishga bo‘lgan psixologik to‘siqlarni kamaytirish, o‘z fikrini ifodalashga intilish va muloqotga kirishish motivatsiyasini kuchaytirish imkonini beradi.

Interfaol ta’lim metodlari o‘quvchilar o‘rtasida faol hamkorlikni shakllantirish, mustaqil fikrlashni rivojlantirish va ta’lim jarayonida barcha ishtirokchilarning faolligini ta’minlashga qaratilgan.

Ingliz tili darslarida quyidagi interfaol metodlardan foydalanish maqsadga muvofiq:

- Brainstorming — muayyan mavzu yuzasidan fikrlar va g‘oyalarni erkin ilgari surish.
- Role-play — hayotiy vaziyatlarni rollar asosida ifodalash orqali muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish.
- Think–Pair–Share — individual fikrlash, juftlikda muhokama qilish va umumiy xulosa chiqarish.
- Jigsaw — matn yoki mavzuni qismlarga ajratib, hamkorlikda o‘zlashtirish.
- Debate — dalillarga asoslangan bahs-munozaralar orqali nutqiy va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini shakllantirish.

Mazkur metodlarning pedagogik afzalligi shundaki, o‘quvchilar tilni o‘rganish jarayonida faqat tayyor ma’lumotni qabul qilmaydi, balki uni qayta ishlaydi, muhokama qiladi va kommunikativ faoliyatda qo‘llaydi.

Masalan, «Advantages and Disadvantages of Social Media» mavzusidagi bahs-munozarada o‘quvchilar ingliz tilida dalillar keltirish, qarama-qarshi fikrlarni tahlil qilish, munosabat bildirish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini mashq qiladilar.

Loyihaga asoslangan ta’lim (Project-Based Learning — PBL) o‘quvchilarning mustaqil izlanishi, axborotlarni tahlil qilishi va amaliy natija yaratishiga asoslangan pedagogik yondashuvdir. Ingliz tilini o‘qitishda ushbu metod o‘quvchilarning til kompetensiyalarini boshqa fanlar va real hayotiy vaziyatlar bilan bog‘lash imkonini beradi.

Masalan, «My Future Profession», «Tourism in Uzbekistan», «Healthy Lifestyle» yoki «Protecting the Environment» mavzularida loyiha tayyorlash jarayonida o‘quvchilar ingliz tilidagi manbalarni o‘rganadilar, ma’lumotlarni saralaydilar, yozma matnlar yaratadilar va natijalarni og‘zaki taqdim etadilar.

Natijada tinglab tushunish, o‘qish, yozish va gapirish ko‘nikmalarini integratsiyalash uchun sharoit yaratiladi. Loyihaga asoslangan ta’limning samaradorligi topshiriqning murakkablik darajasi, o‘quvchilarning tayyorgarligi, o‘qituvchining metodik ko‘magi va baholash mezonlarining aniqligiga bog‘liq.

Raqamli ta’lim texnologiyalari ingliz tilini o‘qitish jarayonida o‘quv materiallarini individuallashtirish, mustaqil mashqlarni tashkil etish va o‘quvchilarning til ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Xususan, interaktiv ta’lim platformalari, elektron lug‘atlar, audio va videomateriallar, avtomatlashtirilgan test tizimlari hamda sun’iy intellekt asosidagi muloqot vositalari o‘quv jarayonini boyitishi mumkin.

Sun’iy intellekt vositalari yordamida o‘quvchilarning til bilish darajasiga mos dialoglar yaratish, grammatik xatolarni tahlil qilish, yozma matnlarga dastlabki fikr-mulohaza berish va mustaqil mashqlarni ishlab chiqish mumkin.

Masalan, A2 darajasidagi o‘quvchilar uchun kundalik muloqotga oid sodda dialoglar, B1 darajasidagi o‘quvchilar uchun muammoli vaziyatlar, B2 darajasidagi o‘quvchilar uchun esa argumentativ yozma topshiriqlar ishlab chiqilishi mumkin.

Biroq sun’iy intellekt tomonidan yaratilgan materiallar har doim ham grammatik, semantik yoki madaniy jihatdan to‘liq to‘g‘ri bo‘lmasligi mumkin. Shu sababli o‘qituvchi ularni tekshirishi, o‘quvchilarning shaxsiy ma’lumotlarini himoya qilishi va texnologiyalardan pedagogik maqsadlarga muvofiq foydalanishi zarur.

Aralash ta’lim va teskari sinf texnologiyasi. Aralash ta’lim (Blended Learning) an’anaviy auditoriya mashg‘ulotlarini onlayn ta’lim faoliyati bilan uyg‘unlashtiradi. Mazkur yondashuvda o‘quvchilar darsdan tashqari vaqtda elektron materiallar, videodarslar va interaktiv mashqlar orqali nazariy bilimlarni o‘zlashtirishi, auditoriyada esa amaliy muloqot va hamkorlikdagi faoliyat bilan shug‘ullanishi mumkin.

Teskari sinf (Flipped Classroom) texnologiyasida esa yangi mavzuga oid dastlabki materiallar darsdan oldin o‘rganiladi, auditoriya vaqti muammoli topshiriqlar, munozaralar va amaliy mashg‘ulotlarga ajratiladi.

Masalan, o‘quvchilar «Present Perfect Tense» mavzusiga oid videomaterialni uyda ko‘rib chiqadilar. Keyingi darsda esa o‘z hayotiy tajribalari haqida suhbatlashish, savol-javoblar tashkil etish va kommunikativ topshiriqlarni bajarish orqali grammatik bilimlarini

mustahkamlaydilar. Bu yondashuv o‘quvchilarning mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini rivojlantirishi va auditoriya vaqtini amaliy nutq faoliyatiga ko‘proq yo‘naltirishga yordam berishi mumkin.

Nazariy tahlil asosida ingliz tilini o‘qitishda qo‘llaniladigan zamonaviy metodlarning asosiy didaktik imkoniyatlari tizimlashtirildi.

Zamonaviy metod	**Asosiy pedagogik vazifasi**	**Rivojlantiriladigan kompetensiyalar**
Kommunikativ yondashuv	Real muloqot vaziyatlarini yaratish	Gapirish, tinglab tushunish
Interfaol ta’lim	Hamkorlik va faol ishtirokni ta’minlash	Muloqot, tanqidiy fikrlash
Loyihaga asoslangan ta’lim	Mustaqil izlanish va amaliy natija yaratish	O‘qish, yozish, taqdimot
Muammoli ta’lim	Muammolarni tahlil qilish va yechim topish	Tahliliy va ijodiy fikrlash
Aralash ta’lim	Auditoriya va onlayn faoliyatni uyg‘unlashtirish	Mustaqil ta’lim, raqamli savodxonlik
Teskari sinf	Auditoriya vaqtini faol mashqlarga yo‘naltirish	Amaliy nutq, mustaqil o‘rganish
Sun’iy intellekt vositalari	Moslashtirilgan mashq va fikr-mulohaza taqdim etish	Yozish, grammatika, muloqot amaliyoti

Jadvalda keltirilgan metodlarning har biri muayyan pedagogik vazifalarni hal etishga yo‘naltirilgan. Ularni bir-biridan ajratilgan holda emas, balki o‘quv maqsadlari va o‘quvchilarning ehtiyojlariga muvofiq integratsiyalash maqsadga muvofiq.

O‘tkazilgan nazariy tahlil asosida ingliz tilini o‘qitish samaradorligini oshirishga qaratilgan besh bosqichli pedagogik model taklif etiladi.

1-bosqich. Diagnostik baholash

O‘quvchilarning til darajasi, ehtiyojlari va motivatsiyasini aniqlash

2-bosqich. Metodik rejalashtirish

Maqsadga mos zamonaviy metodlar va topshiriqlarni tanlash

3-bosqich. Faol o‘quv jarayoni

Interfaol, kommunikativ, raqamli va loyihaviy faoliyatni tashkil etish

4-bosqich. Monitoring va refleksiya

Formativ baholash, fikr-mulohaza va individual tuzatishlar

5-bosqich. Kutilayotgan natijalar

Ingliz tilini o‘qitish samaradorligini oshirishda o‘qituvchilarning metodik kompetensiyasini rivojlantirish, autentik materiallardan foydalanish, raqamli vositalarni pedagogik maqsadlarga mos integratsiyalash va o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Shunday qilib, zamonaviy metodlarning tizimli integratsiyasi ingliz tili ta’limini bilimlarni o‘zlashtirishga yo‘naltirilgan jarayondan amaliy kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan faol ta’lim tizimiga aylantirish uchun metodik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Xulosa. Zamonaviy ta’lim metodlari orqali ingliz tilini o‘qitish samaradorligini oshirish bugungi ta’lim tizimining muhim pedagogik vazifalaridan biridir. Tadqiqot davomida kommunikativ yondashuv, interfaol metodlar, loyihaga asoslangan ta’lim, aralash ta’lim, teskari sinf texnologiyasi va sun’iy intellekt vositalarining ingliz tilini o‘qitishdagi didaktik imkoniyatlari nazariy jihatdan tahlil qilindi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy metodlardan maqsadli foydalanish o‘quvchilarning kommunikativ faolligini kuchaytirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish, til ko‘nikmalarini amaliy vaziyatlarda qo‘llash va ta’lim jarayonini individuallashtirish uchun qulay sharoit yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 19-maydagi PQ-5117-sonli «O‘zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o‘rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi qarori.
2. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). Approaches and Methods in Language Teaching. 3rd ed. Cambridge University Press.
3. Harmer, J. (2015). The Practice of English Language Teaching. 5th ed. Pearson Education.
4. Willis, J. (1996). A Framework for Task-Based Learning. Longman.
5. Garrison, D. R., & Vaughan, N. D. (2008). Blended Learning in Higher Education: Framework, Principles, and Guidelines. Jossey-Bass.
6. Kohnke, L., Moorhouse, B. L., & Zou, D. (2023). ChatGPT for language teaching and learning. RELC Journal, 54(2), 537–550. https://doi.org/10.1177/00336882231162868
7. Council of Europe. (2020). Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment — Companion Volume. Council of Europe Publishing.